

Vergaderjaar 1997–1998

25 436

Emancipatie Defensie

25 600 X

Vaststelling van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 1998

Nr. 4

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 12 maart 1998

De vaste commissie voor Defensie¹ heeft op 5 februari 1998 overleg gevoerd met staatssecretaris Gmelich Meijling over:

- **zijn brief van 28 november 1997 houdende antwoorden op schriftelijke vragen over de beleidsbrief emancipatie defensie (25 436, nr. 2);**
- **zijn brief van 19 december 1997 inzake AP-23-mijnen (DEF-97-310);**
- **zijn brief van 12 december 1997 houdende antwoorden op schriftelijke vragen inzake geluidhinder Soesterberg (25 600-X, nr. 32);**
- **zijn brief van 12 januari 1998 houdende antwoorden op schriftelijke vragen inzake de vervanging van de getrokken vuurmonden van het type M114 en de zelfvoortbewegende vuurmonden van het type M109 (25 600-X, nr. 35).**

Van het gevoerde overleg brengt de commissie bijgaand beknopt verslag uit.

De brief van 28 november 1997 houdende antwoorden op schriftelijke vragen over de beleidsbrief emancipatie defensie (25 436, nr. 2)

¹ Samenstelling:

Leden: Mateman (CDA), Wolters (CDA), Korthals (VVD), voorzitter, Weisglas (VVD), H. Vos (PvdA), Van den Berg (SGP), Van Gelder (PvdA), Van de Camp (CDA), Zijlstra (PvdA), Hillen (CDA), Valk (PvdA), Sipkes (GroenLinks), Van Hoof (VVD), Hoekema (D66), ondervoorzitter, Leerkes (Unie 55+), De Koning (D66), Hessing (VVD), Van den Bos (D66), Van Ardenne-van der Hoeven (CDA), Verkerk (AOV), Van Waning (D66), Sterk (PvdA), Van den Doel (VVD), Koenders (PvdA).

Plv. leden: Terpstra (CDA), Beinema (CDA), Van Rey (VVD), Van Heemskerck Pillis-Duvekot (VVD), Huys (PvdA), Van Middelkoop (GPV), Middel (PvdA), Mulder-van Dam (CDA), Van Gijzel (PvdA), Verhagen (CDA), Woltjer (PvdA), Rosenmöller (GroenLinks), Hoogervorst (VVD), Ter Veer (D66), Stellingwerf (RPF), Visser-van Doorn (CDA), Blaauw (VVD), Scheltema-de Nie (D66), Van der Hoeven (CDA), Van Wingerden (AOV), Roethof (D66), Rehwinkel (PvdA), Keur (VVD), Marijnissen (SP).

Vragen en opmerkingen uit de commissie

Mevrouw **Sterk** (PvdA) onderschreef de algemene richting van de plannen en beleidsvoornemens uit de beleidsbrief, maar constateerde dat er nog heel veel moet gebeuren om in 2010 12% van de krijgsmacht uit vrouwen te laten bestaan en om de vrouw in de krijgsmacht een volwaardige positie te geven. Zij bestreed dat een hierop gericht beleid budgettair neutraal zou kunnen worden gevoerd. De vorming van een centraal meldpunt juichte zij toe, maar dan niet per krijgsmachtonderdeel. Expertise en krachten op het gebied van emancipatie moeten worden gebundeld in één centraal meldpunt dat voor de gehele krijgsmacht kan fungeren als loket/platform voor alle emancipatiezaken. Onder leiding van een goed gekwalificeerde vrouw moet het personeel ervan tot op het hoogste niveau kunnen meepraten en ook beleidsvoorstellen kunnen doen. Als in 2010 de 12%-doelstelling wordt gehaald, kan het loket weer worden gesloten. Wil de staatssecretaris zo'n loket/platform creëren? Het zou zich primair kunnen richten op het maken van een nieuw overzicht

van pure deeltijdbanen (excl. duobanen). Deeltijdwerk is nodig om de 12%-doelstelling te halen. Toestaan van deeltijdwerk mag niet afhankelijk zijn van een toevallige commandant. Deeltijdwerk is een recht en geen gunst. Nader moet worden gepreciseerd wat moet worden verstaan onder «mits de dienst het toelaat». Verder signaleerde zij een forse discrepantie tussen het defensiebeleid en de uitwerking ervan in de praktijk, vooral onder de lagere rangen. Hier moet «top down» verbetering in worden gebracht. Wil de staatssecretaris hiertoe echte initiatieven nemen?

Mevrouw Sterk onderschreef het streven naar zoveel mogelijk reguliere kinderopvang. Extra financiële compensatie is nodig als aangepaste openingstijden nodig zijn bijvoorbeeld in verband met woon-werkverkeer. Naar het voorbeeld van de marine, zou Defensie hierin moeten bemiddelen. Het emancipatieloket zou hierin een sturende functie kunnen hebben. Omdat overduidelijk is dat op een aantal plaatsen onvoldoende in kinderopvang kan worden voorzien en ook om te bezien welke functie bedrijfsopvang kan hebben bij het binden van vrouwen aan de defensieorganisatie, bepleitte zij om pilotprojecten te starten met kinderopvang op of in de directe omgeving van kazernes.

Om vrouwen voldoende fysiek en psychisch toe te rusten voor hun carrière in de krijgsmacht, bepleitte mevrouw Sterk om voorafgaand aan de algemene militaire opleiding (AMO) een voortraject te organiseren. Naast sportinstituten kunnen ook de vormingscentra van defensie zelf hierin een rol vervullen. In het lesprogramma van het totale opleidings-traject moet aandacht worden geschonken aan de specifieke positie van vrouwen in de krijgsmacht. Instructeurs moeten daartoe voldoende zijn opgeleid. In alle echelons moet aandacht worden besteed aan tolerantieverleggend onderwijs. Hoe staat het met de uitvoering van de desbetreffende motie-De Koning c.s.? Worden lesprogramma's hierop doorgelicht en zo nodig aangevuld en wordt er aandacht besteed aan een adequate opleiding van docenten op dit punt?

Tot haar teleurstelling moest mevrouw Sterk constateren dat vrouwen bij sollicitaties naar hogere functies in de krijgsmacht nog te vaak worden afgewezen, ook al zijn zij daarvoor volledig gekwalificeerd. Wil de staatssecretaris bevorderen dat vrouwen bij gelijke geschiktheid echt een reële kans krijgen? Wellicht vergt het bereiken van de 12%-doelstelling zelfs enige bevoordeling. Kan ex-leden van de vrouwenkorpsen een herkansing worden geboden die hen in staat stelt alsnog een carrière op te bouwen? Wil de staatssecretaris een beleid voeren dat erop gericht is wat oudere, hoger opgeleide vrouwen horizontaal in de krijgsmacht te laten instromen? Zo ja, dan moet voor hen een aangepaste AMO worden opgezet. De werking van de banenwinkels moet worden onderzocht. Mogen er inderdaad niet meer mensen solliciteren dan er banen voorhanden zijn en zo ja, hoe wordt dan voorzien in het wegvallen van kandidaten in een later stadium? Gedragswetenschappelijk onderzoek is nodig naar de vraag waarom zo weinig vrouwen zich voor een functie in de krijgsmacht aanmelden. Op basis van de hieruit verkregen gegevens kan ook de opleiding beter gestalte worden gegeven. Defensie heeft voor zo'n onderzoek voldoende deskundigheid in huis. Bezien moet worden voor welke functies het voeren van een vrouwenvoorkeursbeleid opportuun is. Te denken ware aan sportinstructeurs, artsen, maatschappelijk werkers en fysiotherapeuten. Wil de staatssecretaris zo'n beleid entameren? Dit moet dan wel anders worden vormgegeven dan het voorkeursbeleid uit de jaren tachtig, dat niet voorzag in een intensievere loopbaanbegeleiding en geen inzicht bood in de effecten die ermee werden bereikt.

De heer **Van Hoof** (VVD) onderschreef de 12%-doelstelling, temeer daar hij het aantrekken van meer vrouwen zag als een mogelijke oplossing voor problemen bij de werving op een steeds krappere wordende arbeidsmarkt. Bij de maatregelen om de doelstelling te halen zette hij

echter vraagtekens. Het antwoord op vraag 45 doet sterk vermoeden dat de instroom van vrouwen zo gering is dat het personeelsprobleem daarmee niet kan worden opgelost. Hoe groot is de instroom precies en hoe wordt een goede doorstroom bevorderd? Is het wel verstandig om vooral te werven met arbeidscontracten voor een beperkte duur? De kans dat iemand na die tijd de organisatie verlaat is groter dan wanneer een contract voor onbepaalde tijd is gesloten en bovendien hebben deze mensen minder carrièremogelijkheden. Contracten voor onbepaalde tijd bieden ook meer ruimte voor goede (carrière)begeleiding. Ook de heer Van Hoof vroeg aandacht voor problemen bij het combineren van arbeid en zorg, vooral in functies die operationele inzet inhouden. Is dit probleem zodanig op te lossen dat wordt voorkomen dat de gevolgen van het functioneren in deeltijd worden afgewenteld op degenen die in volle tijd functioneren? Welke termijnen gelden precies voor het aanvragen en toekennen van deeltijdwerk? In de stukken wordt hier een verschillend beeld van geschetst. Is de wachttijd bij het aanvragen van deeltijd inderdaad drie jaar? Gezien hetgeen in de beleidsbrief wordt geschreven over een gelijkere rolverdeling tussen mannen en vrouwen, ook waar het zorgtaken betreft, vond hij het niet juist dat er in de brief van wordt uitgegaan dat alleen vrouwen met kinderen tot en met de leeftijd van vier jaar zijn vrijgesteld van uitzending. Is de enige reden hiervoor niet eigenlijk dat men het bestand aan niet-inzetbaren niet te groot wil laten worden? Een toelichting vroeg hij op de stelling dat er geen recht op deeltijdwerk zou bestaan, gezien de door defensie gehanteerde zorgverlofconstructie.

Mevrouw **Visser-van Doorn** (CDA) zag onvoldoende aandacht voor het emancipatiebeleid in de krijgsmacht als een van de oorzaken voor de tot nu toe achterblijvende voortgang op dit punt. Dat er thans vanuit een grotere wervingsbehoefte extra aandacht aan wordt besteed juichte zij toe. Op basis van de beleidsbrief emancipatie 1997 van het ministerie van SZW moeten nu op adequate wijze nieuwe impulsen aan dit proces worden gegeven. In dat licht kon zij zich in grote lijnen vinden in de uit de beleidsbrief emancipatie defensie voortvloeiende maatregelen. In welk tempo en binnen welke termijn worden die uitgevoerd? Gezien de tot nu toe tegenvallende resultaten is een snelle start geboden. Met het voornemen om een speerpunt te maken van het hanteren van streefcijfers stemde zij in, al was zij niet optimistisch over de haalbaarheid ervan, gezien belemmeringen qua wervingsruimte, fysieke eisen en de beeldvorming. Hoe reëel en emancipatoir is de stelling dat mannen en vrouwen in gelijke mate aan fysieke eisen moeten voldoen, willen zij op voet van gelijkheid binnen de krijgsmacht kunnen functioneren? Hangt het in gelijke mate functioneren hier echt van af? Kunnen per functie of onderdeel verschillende fysieke eisen worden gesteld? Zij kondigde aan, hierover eventueel een motie in te willen dienen. Vrouwen kunnen elkaar meer steunen als zij groepsgewijs instromen en een opleiding volgen. Deze visie spreekt ook uit de rapportage «Optimizing the performance of women in the armed forces of NATO». Wanneer wordt het hierop gebaseerde plan van aanpak operationeel? Onderschrijft de staatssecretaris dat door differentiatie van fysieke eisen een belangrijke belemmering voor het aantrekken en behouden van vrouwen in de krijgsmacht kan worden weggenomen? Zij zette vraagtekens bij hantering van de 12%-doelstelling voor alle krijgsmachtonderdelen. Zou bij onderdelen waarbij het nadrukkelijk aankomt op fysieke kracht, niet een lager percentage kunnen worden gehanteerd? Compensatie kan dan worden gevonden bij onderdelen waarvoor minder hoge fysieke eisen worden gesteld.

Ondanks de door haar onderschreven beperkingen gezien de aard en de organisatie van de krijgsmacht, vond mevrouw Visser dat defensie meer mogelijkheden moet bieden voor combinatie van arbeid en zorg. Hoe

staat het met de nadere uitwerking van deeltijdverlof, ook binnen het functiegebied? Terecht besteedt de beleidsbrief aandacht aan gezinsbeleid. Hierin komt o.a. de éénouderrestrictie aan de orde, waarbij de pragmatische overweging wordt gehanteerd dat met name vrouwen de zorg voor kinderen op zich nemen. Is dit niet in strijd met het streven naar gelijke ontplooiing van mannen en vrouwen, als bepleit in de SZW-beleidsbrief? Legt defensie zich hiermee niet op voorhand neer bij het feit dat mannen geen zorgtaken op zich nemen? Zou wijziging ervan voor mannen in de krijgsmacht geen stimulans zijn om ook zorgtaken op zich te nemen?

Wil men in 2010 de 12%-doelstelling halen, dan moet op korte termijn met grote inzet worden gestart met uitvoering van alle maatregelen uit de beleidsbrief, zo constateerde mevrouw Visser. Nog belangrijker is het bevorderen van een cultuuromslag in de krijgsmacht ten aanzien van vrouwen. Alleen een congres voor het hogere kader is daarvoor onvoldoende. Om ook voldoende draagvlak op de werkvloer te genereren moet in de opleiding ruim aandacht worden besteed aan het aspect «gender». Door deskundigen gegeven trainingen op dit gebied zijn nodig voor voorlichters, wervingspersoneel en pers- en publiciteitsverantwoordelijken. Hoe breed en hoe intensief wordt aan deze cultuuromslag gewerkt? Hoe belangrijk het is om omgangsvormen, normen en waarden te veranderen blijkt uit een exitinterview met een vrouwelijke militair, waarin zij aangeeft de krijgsmacht te verlaten als gevolg van de van weinig respect voor haar vrouwzijn getuigende omgangscultuur buiten werktijd. Meer nog dan een gedragscode, zijn controle en discipline nodig om in dit soort situaties verandering te brengen.

Mevrouw **De Koning** (D66) schetste het dilemma van de wederzijdse afhankelijkheid van het streven naar een grotere toestroom van vrouwen en de bevordering van een cultuuromslag bij de krijgsmacht. Zolang toestroom beneden de maat is, komt omslag moeilijk tot stand, en omgekeerd. Overigens maakte zij uit de stukken op dat defensie redelijkerwijs al het benodigde doet om beide te bevorderen. Ook was haar uit eigen waarneming gebleken dat vrouwen bij de krijgsmacht in het algemeen met respect worden behandeld. Zijn thans echt alle functies opengesteld voor vrouwen?

Mevrouw **Vos** (GroenLinks) drong erop aan alles te doen om de toch al niet te hoog gegrepen 12%-doelstelling te halen. Daarvoor is één, onder vrouwelijke leiding staand loket voor alle emancipatievraagstukken van groot belang. Bovendien kan emancipatiebeleid niet budgettair neutraal worden gevoerd. Kinderopvang en deeltijdwerk kosten nu eenmaal meer. Kan de staatssecretaris dit nader toelichten?

Het antwoord van de staatssecretaris

De **staatssecretaris van Defensie** benadrukte het zowel kwantitatief als kwalitatief grote belang van de werving van vrouwen voor de krijgsmacht. De groei van het aandeel vrouwen in krijgsmacht van 5,3% in 1993 naar meer dan 7% thans, geeft aan dat op dit gebied vooruitgang is geboekt. Hoewel Nederland daarmee in vergelijking met andere NAVO-partners niet slecht presteert, is in de beleidsbrief emancipatie defensie een aantal maatregelen opgenomen dat erop gericht is om het militaire en het burgerpersoneel van de krijgsmacht in het jaar 2010 voor resp. 12% en 30% uit vrouwen te laten bestaan; niet alleen ter compensatie van het dalend aantal jonge mannen op de arbeidsmarkt, maar ook om de krijgsmacht een betere afspiegeling van de samenleving te laten zijn. Op aanbeveling van de interdepartementale commissie emancipatiebeleid wordt binnenkort aangesloten bij «Opportunity in bedrijf». Deze organisatie kan vooral goede diensten bewijzen bij het vergroten van de (zeer

gewenste) horizontale instroom van hoger opgeleide vrouwen in de krijgsmacht en bij het beter benutten van het vrouwelijk potentieel in de krijgsmacht. Ook is het advies van de commissie overgenomen om de voortgang van het beleid te monitoren. Daartoe zijn de door de krijgsmachtdelen ingediende implementatieplannen door de directeur-generaal getoetst aan de randvoorwaarden uit de beleidsbrief.

Groot belang hechtte de staatssecretaris aan maatregelen die vrouwen (en ook mannen) in de gelegenheid stellen hun loopbaan bij de krijgsmacht te combineren met een zorgtaak. Ervaring leert dat in dit verband vooral groot belang moet worden gehecht aan maatregelen rondom gezinsuitbreiding. In dat kader is op 1 januari jl. een nieuwe regeling deeltijdverlof militairen van kracht geworden. Deze geldt zowel voor militairen met een verbintenis voor bepaalde als onbepaalde tijd. In beginsel zijn nu alle functies bij defensie opengesteld voor deeltijdverlof van elke omvang. Een uitzondering wordt gemaakt voor functies waarbij dit op operationele bezwaren stuit en in geval van plaatsing in het buitenland of bij internationale staven. Onderzocht wordt welke mogelijkheden er zijn om deeltijd ook in operationele functies te verwezenlijken.

Daarnaast wordt binnenkort per krijgsmachtdeel een centraal meldpunt geïnstalleerd om de toenemende vraag naar deeltijdwerk te coördineren. Hoewel totstandkoming ervan in de toekomst niet uitgesloten is, zou realisering van één centraal loket voor de hele krijgsmacht thans contraproductief werken. Door het meldpunt per krijgsmachtdeel bij de plaatsingsautoriteit te situeren, kan worden beschikt over de aldaar aanwezige expertise over de beschikbare functies. Aan de hand van centrale richtlijnen wordt getracht de activiteiten van de diverse meldpunten zo goed mogelijk te coördineren. Zolang er nog sprake is van een achterstandssituatie geldt voor vrouwelijke BOT'ers een aanvullende deeltijdmaatregel. Hun verzoek tot deeltijdwerk zal zo snel mogelijk worden gehonoreerd. Voor een aanvraag geldt een maximale termijn van drie jaar. Dit laat onverlet dat ook een kortere termijn mogelijk is. Tenzij het om operationele redenen niet mogelijk is, zijn vrouwen en alleenstaande mannen met kinderen tot en met vier jaar vrijgesteld van uitzending. Het jaarlijkse budget voor kinderopvang is in het arbeidsvoorwaardenakkoord 1997-1999 met 25% een verhoogd tot 6 mln. Voorzover defensie dit in de hand had, zijn hiermee bestaande wachtlijsten weggenomen en kon voor in totaal 1205 medewerkers kinderopvang worden gerealiseerd. Toename van de instroom van vrouwen in de krijgsmacht zal in de komende jaren de behoefte aan kinderopvang doen toenemen. Hoewel de voorkeur vooralsnog uitgaat naar kinderopvang buiten, maar in de nabijheid van defensielocaties, wordt in 1998 wel de wenselijkheid en haalbaarheid van bedrijfsopvang onderzocht. De staatssecretaris onderstreepte het belang van een culturomslag bij defensie (zowel bij het burger- als het militaire personeel) om de maatregelen uit de beleidsbrief te laten slagen. Alle geledingen van de defensieorganisatie moeten doordrongen worden van de gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen. Om dit op alle niveaus in de organisatie te bereiken, wordt groot belang gehecht aan tolerantieverleggend onderwijs in initiële en niveauopleidingen. De desbetreffende motie-De Koning c.s. is uitgevoerd. Uit evaluaties in 1996 bleek dat leerlingen dit soort onderwijs als zinvol ervaren en dat het positief bijdraagt aan de opstelling jegens anderen, waaronder vrouwen. Vorming en begeleiding op dit gebied zijn thans integraal onderdeel van de BBT-opleiding en van vervolg- en kaderopleidingen. Ook wordt extra aandacht besteed aan de vorming van het betrokken opleidingskader.

Om tot op de werkvloer een consequente uitvoering van maatregelen te bewerkstelligen is besloten de krijgsmachtdelen halfjaarlijks aan de directeur-generaal personeel te laten rapporteren over de voortgang van het emancipatiebeleid. De inspecteur-generaal rapporteert daarnaast over knelpunten bij de uitvoering van dit beleid. Alle commandanten die

resultaatverantwoordelijk zijn en overigen die jaarverslagen opstellen, krijgen opdracht om te rapporteren over de uitvoering van het beleid binnen hun eenheid. Uitvoering van het beleid zal ook worden gevolgd door de bij de krijgsmachtdelen en het bureau van de inspecteur-generaal functionerende vertrouwensvrouwen, die in individuele gevallen bovendien een ombudsfunctie kunnen vervullen. Vrouwen die het gevoel hebben ten onrechte een hogere functie niet te hebben gekregen, kunnen in beroep gaan bij hun commandant. In tweede aanleg kunnen zij een beroep doen op de vertrouwensvrouw. In laatste instantie is er beroep mogelijk bij de inspecteur-generaal.

Uitbreiding van het aantal vrouwen in hogere echelons van de krijgsmacht vond de staatssecretaris zeer wenselijk, vooral ook om de toestroom van vrouwen naar deze organisatie te bevorderen. In dat kader krijgen vrouwelijke BBT'ers voorkeur bij doorstroom naar een BOT-aanstelling. Ook is het loopbaanbeleid voor vrouwen versterkt door middel van gesprekken en begeleiding vanaf de militaire rang van kapitein of schaal 10 voor burgerpersoneel. Ter versterking van het management-developpement voor vrouwen krijgen de krijgsmachtdelen en de centrale organisatie opdracht om informatie te verstrekken over en de loopbaan te volgen van vrouwen vanaf schaal 11 of de rang luitenant ter zee 1ste klas of majoor, die in de komende tien jaar groeipotentie hebben.

Maatregelen zijn genomen om vrouwen betere kansen te bieden om te voldoen aan (reeds gedifferentieerde) functievereisten op fysiek gebied. Zo bieden scholingsbataljons aangepaste oefenprogramma's voor vrouwen. Met uitzondering van de onderzeedienst en (vooralsnog) het korps mariniers staan alle functies open voor toetredende vrouwen. Verdere differentiatie van functievereisten is mede afhankelijk van het beschikbaar komen van aangepast materieel en uitrusting. Daartoe zal in 1998 een onafhankelijk wetenschappelijk instituut onderzoeken hoe door betere ergonomische vormgeving van taken en uitrusting kan worden bereikt dat iets lagere fysieke eisen worden gesteld, zonder nadelige gevolgen voor de operationele gereedheid. Hoewel de staatssecretaris vond dat mannen en vrouwen aan dezelfde fysieke eisen moeten voldoen, was hij desgevraagd bereid de tests te laten bezien op sekspecifieke belemmeringen. Gezien bemoedigende resultaten van voorschakelprojecten aan het «Spectrum College» en de «Friesche Poort» wordt uitbreiding ervan bestudeerd. In aanvulling op de activiteiten van de «Friesche Poort» worden degenen die op grond van fysieke tekortkomingen bij de selectie afvallen, verwezen naar geselecteerde sportscholen in Leeuwarden. Deze proef wordt geëvalueerd.

Bij de opheffing ervan hebben alle leden van de vrouwenkorpsen gelegenheid tot om- en bijscholing gehad. Vanuit het streven om meer aandacht te schenken aan de loopbaan van vrouwen, ook in de lagere rangen, zullen vrouwen die in tweede aanleg nog in aanmerking willen komen voor een opleiding, wederom worden benaderd. Voor een betere concurrentiepositie van defensie op de arbeidsmarkt is meer nodig dan alleen verbetering van wervingscampagnes. Ervaring leert dat de gunstigste invloed op de werving uitgaat van positieve verhalen van BBT'ers die na ommekomst van hun contractperiode de dienst hebben verlaten. Overzichten geven aan dat in de periode t/m juni 1997 bij de marine, de landmacht, de luchtmacht en de marechaussee de instroom van vrouwelijke BBT'ers resp. 15%, 12,7%, 13,1% en 17,1% bedroeg. Niet alleen bij de werving maar in het hele carrièrebeleid wordt bij gelijke geschiktheid soms voorrang gegeven aan vrouwen. Daar moet overigens voorzichtig mee worden omgegaan, vooral ook omdat vrouwen zelf veelal niet erg gesteld zijn op dit soort positieve discriminatie. Bij de vaststelling van het aantal te werven kandidaten wordt rekening gehouden met het opkomst- en opleidingsverloop. Als vacatures zijn vervuld, worden degenen die zich bij de «banenwinkels» melden, gewezen op andere vacante functies. Personen met uitgesproken voorkeur voor een specifieke

functie of groep, kunnen zich op vrijwillige basis laten registreren. In geval van een vacature worden zij dan geïnformeerd.

De staatssecretaris zegde nog toe op resterende vragen, waaronder die over de budgettaire neutrale financiering van het emancipatiebeleid, schriftelijk te antwoorden.

Nadere gedachtewisseling

Mevrouw **Sterk** (PvdA) wenste over ongeveer een halfjaar een nadere rapportage te ontvangen over de voortgang van het emancipatiebeleid.

De **staatssecretaris** zegde deze rapportage toe en was gaarne bereid op gezette tijden met de Kamer over dit beleid van gedachten te wisselen.

De brief van 19 december 1997 inzake AP-23-mijnen (DEF-97-310)

Vragen en opmerkingen uit de commissie

Mevrouw **Vos** (GroenLinks) signaleerde dat mede door het optreden van defensie de kwestie rond de AP-23-mijnen tot een welhaast onontwarbare kluwen is geworden. Defensie verstrekte informatie niet altijd vrijwillig en ook was deze niet altijd eenduidig. De ongevallen van 1983 en 1984 en de nasleep ervan vormen een zwarte bladzijde in de geschiedenis van defensie. De ernst van de ongevallen en de bij nabestaanden nog steeds heersende onrust vereist dat nu helderheid in deze kwestie wordt geboden. In dit licht bezien was het antwoord op recente schriftelijke vragen onthutsend. Uit tot dan toe nog niet bekende informatie bleek dat het sinds 1970 bij de mijneninstructie een rommeltje was. Een functionaris die een belangrijke rol speelde bij de afdoening van de resultaten van onderzoek uit 1970 bleek op een gewichtig moment de dienst te hebben verlaten, zonder dat hij zijn werk aan een opvolger kon overdragen. Er was sprake van overbelasting van het munitietechnisch personeel, onvoldoende dossiervorming en niet gestructureerde kwaliteitsbewaking. Dit alles duidt op onvoldoende management, deskundigheid en een onprofessionele aanpak van het ministerie van Defensie. Ongevallen waren derhalve niet alleen het gevolg van een ongelukkige samenloop van omstandigheden, maar ook van een onprofessionele sfeer bij defensie waarin de kans op ongelukken was vergroot. Zoiets was ook te constateren in de kwesties rond de Cannerberg en de Herculesramp. De inhoud van de brief van 19 december jl. vond mevrouw Vos niet overtuigend. Daarin wordt met geen woord gerept over het gebrek aan opleiding van de mijninstructuur die betrokken was bij het ongeluk in 1983. Betrokkene bleek niet eerder zo'n instructie te hebben gegeven en was daar ook niet voor opgeleid. Dat is toch onbegrijpelijk? Hoe heeft dit kunnen gebeuren? Dit schokkende nieuwe feit werpt een geheel nieuw licht op de schuldvraag in deze kwestie en stelt de geloofwaardigheid van defensie tegenover de nabestaanden ter discussie. Ook speelt mee dat tegenover de lezing van defensie over het ongeval in Oldebroek (verwisseling van mijnen) een andere interpretatie staat, die op z'n minst gereede twijfel laten bestaan over de technische uitleg over de fouten in de AP-23-mijnen van de betrokkenen «lot». Door alle gebeurtenissen wordt defensie niet meer als overtuigende instantie gezien. Dit alle pleit ervoor derden een verhelderend onderzoek te laten verrichten naar de kwestie van de AP-23-mijnen.

Mevrouw Vos toonde zich verbijsterd door haars inziens ontoelaatbare zaken die zijn voorgevallen bij de afhandeling van de ongevallen in 1983 en 1984. Zo vond zij het verbijsterend dat de weduwe van de heer Ovaa er pas na een periode van tien jaar (waarin haar werd voorgehouden dat haar man zelf schuld had aan zijn ongeval) met een beroep op de Wet openbaarheid van bestuur in slaagde om stukken boven tafel te krijgen

die een ander licht op de zaak wierpen. Terecht heeft zij zich niet willen neerleggen bij de excuusbrief die de minister van Defensie haar in het voorjaar van 1997 schreef. In die brief gaf de minister aan uit te willen zoeken hoe het kon gebeuren dat bedoelde stukken niet eerder boven tafel kwamen. Hoe staat het daarmee? Uit de excuses aan de weduwe Ovaa blijkt ook dat de heer Spijkers volstrekt terecht weigerde om haar in opdracht van Defensie in 1984 te blijven voorliegen over de schuldvraag. Ook de heer Spijkers verdient op dit punt rehabilitatie en een goede afhandeling van zijn zaak. Op recente schriftelijke vragen erkent Defensie dat er in de behandeling van deze zaak fouten zijn gemaakt en dat zij bereid was daarvoor excuses en genoegdoening aan te bieden. Tot nu toe is echter nog niet gebleken dat deze verplichting ruimhartig en voortvarend is ingelost. Zij eiste in deze kwestie een helder en afdoend antwoord, zo nodig schriftelijk van de minister.

Alles overwegende concludeerde mevrouw Vos dat defensie in de kwestie rond de AP-23-mijnen blijkt heeft gegeven van onverantwoordelijk en onprofessioneel handelen. Alle feiten duiden erop dat een waarheid die reeds lang bekend was, werd verdonkeremaand of dat deze om welke reden dan ook niet boven tafel kwam. De omgang met nabestaanden van de slachtoffers en ook met de maatschappelijk werker schoot absoluut tekort. Dit alles afwegende pleitte zij voor een onafhankelijk onderzoek door de Kamer.

De heer **Hoekema** (D66) typeerde het dossier over de kwestie met de AP-23-mijnen als «tragisch», niet alleen vanwege de slachtoffers van 1983 en 1984, maar ook door het onprofessionele, door fouten en blunders gekenmerkte defensieoptreden in de jaren erna. In de periode van 1958 tot heden is bij de AP-23 sprake van een aaneenschakeling van tekortkomingen en fouten bij experimenten en bij daadwerkelijk gebruik, die maar gedeeltelijk zijn hersteld. Hoe worden de nog resterende 25 000 mijnen zo snel mogelijk vernietigd? Zijn ongelukken daarbij uitgesloten? Welk effect heeft vernietiging op het milieu?

Uit grondige bestudering van de stukken destilleerde de heer Hoekema dat gerede twijfel kan bestaan over de vraag of verwisseling van mijnen de enige oorzaak was van het ongeval in 1983. Op z'n minst vragen de argumenten die zijn aangevoerd in de brief van 29 januari jl. van de advocaten van de familie Adolfse om een reactie van de staatssecretaris. Ook achtte hij het mede ter bevrediging van het rechtsgevoel van betrokkenen niet uitgesloten dat de Kamer alsnog extern onderzoek laat instellen naar de oorzaak van dit ongeluk. Daarover is immers onduidelijkheid; alleen verwisseling van een oefenmijn en een scherpe mijn of een structureel mankement aan de AP-23. Wat vindt de staatssecretaris daarvan?

Zonder meer tragisch vond de heer Hoekema de nasleep van het ongeval uit 1984. In feite komt het erop neer dat de weduwe Ovaa gedurende dertien jaar door defensie aan het lijntje is gehouden met een onjuiste voorstelling van zaken. Uit de stukken had hij sterk de indruk dat al in 1984–1985 bij defensie de wetenschap bestond dat de heer Ovaa niet zelf schuldig was aan zijn ongeval. Gewezen kan worden op de rapportage in 1985 vanuit de directie materieel van de Koninklijke landmacht. Desondanks is dit zijn weduwe altijd voorgehouden. Pas in 1997 kwam dankzij de vasthoudendheid van mevrouw Ovaa de waarheid boven tafel en is die ook bevestigd door minister Voorhoeve. Waarom heeft defensie dit ruim tien jaar stil gehouden? Hoe wordt het dossier-Ovaa nu verder afgehandeld? Is er over de schikking contact tussen partijen? Ook zijn er verbanden tussen de dossiers Ovaa en Spijkers. De administratieve rechter heeft in laatstgenoemde zaak inmiddels uitspraak gedaan. Waarom werd men het niet eens over de aangeboden schikking van ongeveer 1,3 mln.? Het ging daarbij toch alleen om verschil van mening over het netto- en brutobedrag? Heeft de heer Spijkers in 1984 wel of niet

opdracht gekregen om over de toedracht van het ongeval van de heer Ovaa niet de volledige waarheid te vertellen?

De heer **Van den Doel** (VVD) betreurdde het dat door berichtgeving in de media over de ongevallen in de jaren 1983 en 1984 bij de nabestaanden van het slachtoffer van het ongeval in 1983 opnieuw twijfel is gerezen over de toedracht van het ongeval. In zijn brief van 19 december jl. maakt de staatssecretaris nog eens duidelijk dat het ongeval van 1983 een andere oorzaak had dan dat van 1984. Hoewel het gezien de geschiedenis van de AP-23-mijn logisch is dat beide ongevallen aan elkaar worden gekoppeld, is het duidelijk dat beide zaken niet met elkaar kunnen worden vergeleken. De stelling dat het ongeval van 1983 niet had kunnen gebeuren als de mijn tijdig was geblokkeerd, blijft onbewezen. Waar nodig heeft defensie voor de ongevallen van 1983 en 1984 schuld bekend. Uit de stukken maakte hij op dat in 1983-1984 anders werd gedacht over nazorg en begeleiding dan thans. Gelukkig is op dit terrein de laatste jaren het nodige ten goede veranderd. In dat verband gaf hij aan het op prijs te stellen als, desgewenst, in deze sfeer alsnog iets werd gedaan voor de slachtoffers van het ongeval van 1983. Mede omdat de staatssecretaris nog niet heeft kunnen antwoorden op de laatste brief van de advocaten van de familie Adolfse, voelde hij thans niet voor een nieuw, extern onderzoek naar de oorzaak en toedracht van het ongeval van 1983. Desgevraagd gaf hij aan, er niet verbaasd over te zijn dat de betrokken instructeur niet specifiek was opgeleid voor deze les. De opleiding op dit gebied is algemeen van aard en een instructeur wordt geacht zich specifiek op het onderwerp van zijn lessen voor te bereiden. Dat defensie in het dossier-AP 23 fouten heeft gemaakt, is onderkend. De Kamer moet niet vervallen in een herhaling van de discussie die hierover reeds in 1983 met de toenmalige minister van Defensie werd gevoerd. Wel viel het de heer Van den Doel op dat het lang heeft geduurd voordat een aantal toen al aangekondigde maatregelen werd uitgevoerd. Het verbaasde hem dat de Kamer nooit is gerapporteerd over de implementatie ervan. Dat de Kamer hier nooit om heeft gevraagd, toont aan dat ook de waakhondfunctie van het parlement aanscherping verdient. Pas in 1994 blijkt te zijn begonnen met het opzetten van een geïntegreerd munitie-veiligheidssysteem. Na het ongeval in 1984 duurde het nog twee jaar alvorens een inspectieverbod voor de AP-23-mijn werd afgekondigd. Garanderen de tot nu toe genomen maatregelen dat een ongeval als dat in 1983 niet meer kan voorkomen?

Mevrouw **Van Ardenne-van der Hoeven** (CDA) ontkende onder verwijzing naar eind 1990 door de heer Van Vlijmen gestelde schriftelijke vragen over de ongevallen in 1983 en 1984 dat de Kamer in de afgelopen jaren geen initiatief zou hebben genomen in de kwestie van de AP-23-mijnen. Probleem tot nu toe is echter steeds geweest, dat met antwoorden van defensie niets kon worden gedaan. Zo ontbraken in de beantwoording in 1990 feiten die nu aan het licht zijn gekomen. Hoewel zij erkende dat de ongevallen van 1983 en 1984 en de zaak-Spijkers los van elkaar moeten worden gezien, constateerde zij toch een zeker verband waaruit conclusies zijn te trekken over de kwaliteit van de AP-mijn en een onaanvaardbare wijze van omgaan met dit materiaal en met slachtoffers en hun nabestaanden. Het kán niet dat de weduwe Ovaa dertien jaar moet procederen en zelfs een beroep moet doen op de Wet openbaarheid van bestuur om de onderste steen boven te krijgen. Het is goed dat zaken nu zijn erkend, maar dit laat onverlet dat de weduwe Ovaa tot op dit moment van de minister of de staatssecretaris nog steeds niet heeft vernomen wat exact de ware toedracht van het ongeval is geweest. Waarom heeft het zo lang geduurd? Waren de betrokken documenten zoek? Is het ongeval van 1983 echt alleen veroorzaakt door een verwisseling van mijnen? In verband met nazorg vroeg zij er aandacht voor dat er naast de familie

Adolfse nog meer getroffen zijn. Indien de Kamer uiteindelijk constateert dat zij onvoldoende geïnformeerd is om zuiver te oordelen over de ware toedracht van twee ongevallen en een bijna-ongeval met de AP-23-mijn, moet in het belang van zekerheid voor nabestaanden en overige slachtoffers niet worden geschroomd om zelf na te gaan wat er sinds 1970 precies rondom deze mijn is gebeurd. Ten slotte vroeg zij nog of AP-23-mijnen zijn doorverkocht aan bondgenoten en zo ja, of daar ook ongevallen mee zijn gebeurd.

De heer **Valk** (PvdA) wenste zich beslist niet te mengen in juridische procedures, maar constateerde dat het optreden van defensie inzake de ongevallen van 1983 en 1984 twijfel doet rijzen aan het vermogen van deze organisatie om zaken waarin zij zelf in het geding is, adequaat aan te pakken en af te ronden. Op suggesties voor een eventueel eigen onderzoek van de Kamer of een extern te verrichten onderzoek, wenste hij in een procedurevergadering van de commissie nader in te gaan. Thans was hij slechts benieuwd naar het antwoord van de staatssecretaris op vragen en opmerkingen uit de commissie.

Het antwoord van de staatssecretaris van Defensie

De **staatssecretaris** vond het niet relevant om thans uitputtend in te gaan op de technische kant van het niet minder dan 40 jaar omvattende dossier van de AP-23-mijn. Wel duidelijk is, dat de ontwikkeling ervan met veel strubbelingen gepaard ging en dat het niet lukte om een goed werkende, volledig veilige ontsteking te ontwikkelen. In de jaren tachtig is met deze mijn een tweetal ernstige ongelukken met dodelijke afloop gebeurd, die bijzonder groot, nog dagelijks voelbaar leed hebben veroorzaakt. In de recente publiciteit over de historie van de AP-23-mijn is een aantal zaken met elkaar in verband gebracht. De gedachte dat de ongevallen van 1983 en 1984 dezelfde oorzaak hebben, berust echter op een misverstand. Het ongeval in 1983 gebeurde omdat de instructeur een scherpe mijn in handen had en niet, zoals hij veronderstelde, een instructiemijn. Deze instructeur had een basisopleiding gekregen. Men kan zich afvragen of een andere instructeur de verwisseling wellicht had onderkend, maar dat is niet gebeurd. Als deze verwisseling had plaatsgevonden met een ander type mijn dan de AP-23, was dit ongeval ook gebeurd. Een scherpe mijn van een ander type was in deze omstandigheden ook tot ontploffing gekomen. Het ongeval had niets te maken met technische onvolkomenheden, maar is veroorzaakt door enorme fouten in het voortraject. In plaats van een instructiemijn is aan een instructeur een scherpe mijn verstrekt. Desgevraagd gaf hij aan dat een scherpe mijn en een instructiemijn een verschillend uiterlijk behoren te hebben. Zo behoort een instructiemijn met een «O» gemerkt te zijn en ook een bepaalde kleur te hebben. Dat was in dit geval niet zo. Uiterlijk had de mijn ook het voorkomen van een scherpe mijn. Het is onbegrijpelijk dat het ongeval desondanks toch heeft kunnen gebeuren. Na het ongeval zijn maatregelen op het gebied van munitieherkenbaarheid en -verwerking genomen om dit soort verwisselingen te voorkomen. Het ongeval in 1984 had een totaal andere oorzaak. Dit ongeval werd veroorzaakt door een technische constructiefout in de AP-23-mijn. Bij defensie was informatie aanwezig over dit manco. Het is ontzettend slecht dat geen maatregelen zijn genomen die het ongeluk hadden kunnen voorkomen. Na de recente publiciteit in de media en de daarin gesuggereerde verbanden, hebben enkele nabestaanden van betrokkenen bij het ongeval in het leslokaal 't Harde zich tot defensie gewend. In de reactie van defensie zijn de verschillen tussen de ongevallen van 1983 en 1984 nog eens uitgelegd. Daarbij is aangeboden om een en ander in een persoonlijk gesprek nader toe te lichten. Voor één gesprek is al een afspraak gemaakt. De advocaat van de familie Adolfse heeft zeer recent een schriftelijke

reactie op de uitleg van defensie gestuurd. Een afschrift daarvan is aan de vaste commissie gezonden. De daarin gedane suggestie dat bewust een les met een scherpe mijn zou zijn gegeven, ontkende de staatssecretaris met kracht als zijnde onbestaanbaar. De betrokken advocaat krijgt op zeer korte termijn een reactie, waarin beargumenteerd uiteen wordt gezet waarom zijn veronderstellingen niet juist zijn. Het leek hem goed deze brief nader toe te lichten in een gesprek tussen hemzelf of de minister en de familie Adolfse en hun raadsman.

In 1997 heeft Defensie bij brief van minister Voorhoeve de aansprakelijkheid voor het ongeval van de heer Ovaa aanvaard. Aan het eerherstel van de heer Ovaa is ruime bekendheid gegeven. De landsadvocaat heeft aan de advocaten van mevrouw Ovaa een voorstel voor een financiële regeling voorgelegd. Op 15 augustus 1997 is in dat verband een aanbod gedaan. Op 22 december 1997 en 13 januari 1998 is hierop gerappelleerd. De staatssecretaris hoopte zo snel mogelijk een reactie te ontvangen. De staatssecretaris ontkende dat er enig verband zou zijn tussen het ontslag van de heer Spijkers en het ongeval met de heer Ovaa. Dit verband werd voor het eerst gelegd in het begin van de zomer van 1997. Voor dat moment heeft de heer Spijkers zich in zijn geschil met defensie hier nooit op beroepen. De Centrale raad van beroep heeft in deze kwestie in hoogste instantie uitspraak gedaan. De zaak-Spijkers is hiermee wat defensie betreft afgedaan. Desgevraagd gaf de staatssecretaris aan dat de landsadvocaat voor de rechter heeft aangevoerd dat aan de heer Spijkers nimmer opdracht is verstrekt om uit te dragen dat de heer Ovaa door eigen nalatigheid het slachtoffer was geworden van een ongeval. Onderzoek heeft geen enkele aanwijzing opgeleverd die erop zou duiden dat een dergelijke opdracht aan de heer Spijkers is verstrekt. Ten tijde van de uitspraak in de zaak-Spijkers was de Centrale raad van beroep volledig op de hoogte van het dossier-Ovaa, inclusief het feit dat defensie achteraf aansprakelijkheid heeft aanvaard. Hoe het heeft kunnen gebeuren dat ondanks voorhanden zijnde rapportages tegenover mevrouw Ovaa werd uitgedragen dat het ongeval te wijten was aan nalatigheid van haar man, vond de staatssecretaris volstrekt onbegrijpelijk en zeer te betreuren. Ondanks pogingen daartoe is het niet gelukt de precieze oorzaak hiervan te achterhalen. Wel zijn, onmiddellijk nadat bekend werd hoe de zaak werkelijk in elkaar stak, maatregelen genomen.

Na het ongeval in 1984 werd de AP-23-mijn uitsluitend voor gebruik in oorlogstijd bestemd. Verder werd opdracht gegeven tot modificatie van het ontstekingsmechanisme van de mijn. De ontwikkeling daarvan heeft echter geen positief resultaat opgeleverd. Op grond hiervan heeft de landmacht in 1990 besloten deze ontwikkeling stop te zetten. Het in 1996 door de minister van Defensie genomen besluit om alle AP-mijnen af te schaffen, leidde ertoe dat ook de AP-23-mijnen moesten worden vernietigd. Op dit moment heeft een daarin gespecialiseerd Frans bedrijf bijna 25 000 mijnen vernietigd. Alle AP-23-mijnen die nog moeten worden vernietigd, zijn voorzien van borgkappen en opgeslagen in magazijnen. Opslag en vervoer naar het vernietigingsbedrijf in Frankrijk is volstrekt veilig. Medio 1998 zullen de nog resterende 20 000 mijnen zijn vernietigd. In navolging van moderne ontwikkelingen in de industrie is vanaf 1994 een integraal managementsysteem voor munitieveiligheid geïntroduceerd. In dat kader wordt de veiligheid in een continu proces bewaakt. Desgevraagd zegde de staatssecretaris toe de inspecteur-generaal te herinneren aan de destijds gedane toezegging om bij bezoeken aan krijgsmachtonderdelen ook specifiek aandacht te besteden aan een veilige behandeling van munitie. Dat hieraan in rapportages van de afgelopen jaren geen aandacht is besteed, komt hoogstwaarschijnlijk doordat op dit punt niets te melden is.

Verwijzend naar het Cannerbergdossier gaf de staatssecretaris aan in het algemeen geen moeite te hebben om eventueel door defensie gemaakte fouten toe te geven. Hij zag echter geen aanleiding om te veronderstellen

dat de verklaring van de toenmalige minister van Defensie over het ongeval in 1983 onjuist zou zijn geweest. Er deed zich een zeer betreurenswaardig ongeluk voor doordat een instructeur een scherpe mijn in handen had in plaats van een instructiemijn. Een en ander zal nog eens duidelijk beargumenteerd worden uiteengezet in reactie op de brief van de advocaat van de familie Adolfse. De Kamer wordt hierover geïnformeerd. Op voorhand gaf hij aan bereid te zijn medewerking te verlenen aan een eventueel door de Kamer nog gewenst onderzoek. Desgewenst was hij ook bereid mee te werken aan een nader onderzoek naar de toedracht en afhandeling van het ongeval in 1984, al leek hem dit gezien de grondigheid van het nu voorliggende onderzoek niet opportuun. Wel maakte hij in dit verband volstrekt duidelijk dat voor defensie de zaak-Spijkers definitief gesloten is.

De brief van 12 december 1997 houdende antwoorden op schriftelijke vragen inzake geluidshinder Soesterberg (25 600-X, nr. 32)

Vragen en opmerkingen uit de commissie

Mevrouw **De Koning** (D66) zag de discussie over dit onderwerp min of meer als «mosterd na de maaltijd» omdat de in het geding zijnde negen Alouettes inmiddels al zijn gestationeerd op Soesterberg. De daaraan verbonden geluidshinder staat niet op zichzelf. Tijdens de Koude Oorlog werden Soesterberg en de wijde omgeving geteisterd door het geluid van Amerikaanse F-15's. Na het vertrek van de Amerikanen werd Soesterberg thuisbasis voor helikopters. Nu het aantal Chinooks en Cougars is gegroeid tot de volledige sterkte worden de klachtenlijnen voor geluidsoverlast weer veel gebeld, al is het minder dan toen de straaljagers er waren. De stationering van een negental Alouettes betekent volgens Defensie weliswaar dat in totaal meer helikopters op Soesterberg zijn gestationeerd, maar dat desondanks de veroorzaakte geluidshinder minder groot zal zijn. Betekent dit dat door de komst van de Alouettes andere typen helikopters vaker aan de grond blijven? Haar leek het logischer om uit te gaan van een stijging van het totaal aantal vluchten, met naventende effecten op de geluidshinder. Wil de staatssecretaris de Kamer hierover periodiek informeren? Dat de plaatsing van extra heli's past in de geluidszonering van de vliegbasis, is niet verbazingwekkend. De zonering is immers gebaseerd op de mogelijke aanwezigheid van drie squadrons jachtvliegtuigen. In dit verband drong zij aan op een kritische beschouwing van de COB-status van Soesterberg. Wellicht kan in dat verband de zonering worden teruggebracht. Van de operationele noodzaak om eenvoudige vrede-staken door de Alouettes te laten verrichten was mevrouw De Koning niet geheel overtuigd. Van de vluchten is 15% oefenvlucht, terwijl 5% is gericht op F-16-ondersteuning. Hoe zit het met de rest? Welk aandeel hebben VIP-vluchten in het totaal? Het «Toekomst 3-scenario» geeft als referentiekader voor geluidshinder een sterk vertekend beeld van de werkelijke geluidsbeleving rondom Soesterberg. Op papier is het heli-lawaai, afgezet tegen niet-aanwezige squadrons andere vliegtuigen, beperkt tot 4% tot 20% van het totaal, maar in de praktijk lijkt het reëler om dit percentage te stellen op 70. Vreemd is het daarnaast dat het NLR-onderzoek volledig is gebaseerd op laboratoriumproeven en dat geen metingen op locatie zijn verricht. Vragen over de geschiktheid van meting van helikoptergeluid in kosteneenheden (Ke's) blijven vooralsnog onbeantwoord. Amerika kent inmiddels een andere meetmethode. Is daarin rekening gehouden met de duur van het geluid en met trillingen? Wanneer mag de in antwoord op Kamervragen toegezegde nadere informatie worden verwacht over specifieke kenmerken van helikoptergeluid en de manier waarop de hinderbeleving ervan het best kan worden gemeten?

De heer **Van den Doel** (VVD) gaf aan zich in het algemeen niet te willen bemoeien met de interne bedrijfsvoering van Defensie, maar voelde zich daar thans toch min of meer toe gedwongen in verband met de geluidshindereffecten van de in het geding zijnde stationering van helikopters. Klachten over geluidshinder van de vliegbasis Soesterberg zijn al veel vaker aanleiding geweest voor discussies over deze basis. Naar aanleiding daarvan zijn diverse pogingen gedaan om de geluidshinder binnen de perken te houden. Stationering van negen Alouettes zou een toename van geluidshinder tot gevolg kunnen hebben. De beantwoording van vragen geeft echter aan dat vluchten met Alouettes in de plaats komen van vluchten die anders met andere typen helikopters zouden zijn uitgevoerd. Kan de staatssecretaris op basis daarvan toezeggen dat er geen sprake zal zijn van een extra geluidsoverlast in de regio Soesterberg? Worden de taken van de Alouette op termijn overgenomen door andere typen helikopters? Welke helikopter wordt in het antwoord op vraag 8 bedoeld met de AB-412? De Ke-norm deugt niet echt voor de meting van helikopterlawaai. In de huidige situatie moet vooralsnog maar met deze norm worden gewerkt, maar ook zou onderzoek moeten worden gedaan naar de toepasbaarheid van een in Amerika gebruikte norm. Het belang van een goed draagvlak voor de krijgsmacht in de samenleving, eist dat de krijgsmacht er alles doet om hinder voor de samenleving zoveel mogelijk te beperken. Kan de staatssecretaris in dat verband toezeggen dat de geluidsoverlast in de regio Soesterberg niet zal toenemen? Kan de huidige hinder worden beperkt, bijvoorbeeld door het wijzigen van aanvliegroutes of het variëren van vlieghoogte?

Mevrouw **Van Ardenne-van der Hoeven** (CDA) stemde in met tijdelijke plaatsing van negen Alouettes, al verwachtte zij dat deze niet in het vliegveldbeleggingsplan passende stationering een extra geluidsbelasting tot gevolg zal hebben. Wat is precies de taak van deze Alouettes? Worden vliegbewegingen zoveel mogelijk beperkt? Wordt rekening gehouden met momenten van de dag waarop overlast zoveel mogelijk moet worden voorkomen? Hoeveel extra vluchten zijn voorzien en op welke tijden vinden die plaats? Is het instroomschema van de Cougars veranderd en zo ja, hoeveel minder vluchten maken de Cougars ten opzichte van het oorspronkelijke schema? De NLR-rapportage is onduidelijk over de meting van helikoptergeluid. Om exact te weten welke overlast het gevolg is van deze tijdelijke plaatsing en van de instroom van andere helikopters moeten op korte termijn exacte metingen ter plekke worden verricht.

De heer **Valk** (PvdA) begreep uit de beantwoording dat het totaal aantal vluchten door de tijdelijke stationering van de Alouettes niet significant zal toenemen. Deze helikopters voeren niet alleen taken uit, maar moeten ook oefenen. Vinden oefenvluchten plaats in de buurt van de vliegbasis, of wordt uitgeweken naar plekken waar dit de minste overlast veroorzaakt? Ten slotte bepleitte ook hij om de NLR op gezette tijden in de omgeving van Soesterberg eigen metingen te laten verrichten naar de werkelijke geluidsbelasting.

Het antwoord van de staatssecretaris van Defensie

De **staatssecretaris** zette uiteen dat als gevolg van de vertraagde instroom van de Cougar de beschikbare helikopters van dit type volledig nodig zijn voor het opwerken naar de operationele status. Voor de uitvoering van eenvoudige vrede-taken (o.a. VIP-vervoer, ondersteuning F-16-operaties, calibratie, gewondentransport en luchtfotografie) is besloten om de Alouette langer dan gepland in dienst te houden. Schriftelijk antwoord wordt gegeven op vragen naar aantallen vluchten en de afname van het aantal Cougarvluchten in vergelijking met het oorspronkelijke schema. Wel deelde hij mee dat 15% van de Alouette-

vluchten oefenvluchten betreft. Volgens de nu geldende planning worden de Alouettes vanaf 1999 uitgefaseerd. De Bölkowhelikopter wordt door de luchtmobiele brigade en het Nederlands-Duits legerkorps vooral gebruikt voor operationele taken, zoals verkenning, licht transport en commandovoering. Voor het vervoer van personen is dit type helikopter minder geschikt. Bestudeerd wordt of de bij de SAR in dienst zijnde helikopter van het type AB-412 geschikt is om het werk van de Alouettes over te nemen. Studie heeft uitgewezen dat het niet efficiënt is de Alouettes over twee vliegvelden te verdelen. Mede in verband met de aard van het takenpakket is gekozen voor stationering op de centraal gelegen vliegbasis Soesterberg. Hierdoor kan mede gebruik worden gemaakt van de dubbele typebevoegdheid van Cougarvliegers en van staffunctionarissen die een brevet voor de Alouette hebben.

Ten opzichte van de situatie waarin alle Cougars zouden zijn ingestroomd, zullen geen extra vluchten worden uitgevoerd. Uit operationele overwegingen zou een toename van het aantal vliegbewegingen goed zijn, maar gebrek aan vliegers en vliegtuigen verhindert dit. Door de stationering van de negen Alouettes zal de totale geluidsbelasting enigszins, maar niet significant toenemen. De bestaande geluidszonering zal zeker niet worden overschreden. Gezien het geluid dat de Cougar produceert, is de verwachting gewettigd dat na instroom van alle helikopters van dit type de totale geluidsbelasting hoger zal uitvallen dan in de situatie waarin vooralsnog gebruik wordt gemaakt van de Alouette. Beperking van geluidsbelasting is niet mogelijk door wijziging van aanvliegroutes. Studie heeft nl. uitgewezen dat de nu gebruikte routes de meest ideale zijn. Periodieke informatie over geluidshinder wordt verstrekt door de COVM. De staatssecretaris zegde toe in overleg met de minister van VROM de Kamer in een aparte notitie nader te informeren over de door de NLR gevolgde methode van geluidsmeting. Ervan uitgaande dat geluidsmetingen niet afhankelijk zijn van de plaats waar wordt gemeten, maar van de objectieve registratie van geproduceerd geluid, heeft de NLR zijn rapportage gebaseerd op elders geregistreerde metingen van helikopter-geluid. In het voorschrift voor de berekening van geluidsbelastingen rond luchtvaartterreinen is vastgelegd dat vliegbewegingen met helikopters moeten worden meegenomen in de Ke-berekening. Hoewel ook hij betwijfelde of via deze methode de geluidsbelasting van helikopters juist wordt berekend, moest hij toegeven dat een betere methode vooralsnog niet voorhanden is. In goed overleg met het ministerie van VROM zal worden bezien of bevredigender resultaten kunnen worden bereikt met de in de VS gehanteerde methode.

De brief van 12 januari 1998 houdende antwoorden op schriftelijke vragen inzake de vervanging van de getrokken vuurmonden van het type M114 en de zelfvoortbewegende vuurmonden van het type M109 (25 600-X, nr. 35)

Vragen en opmerkingen uit de commissie

Mevrouw **Van Ardenne-van der Hoeven** (CDA) vond niet zonder meer dat het bij defensie «wel een tandje minder kan», maar vroeg (mede omdat dit uit de Prioriteitennota niet direct is af te leiden) toch een nadere onderbouwing van de behoeftestelling en zette vraagtekens bij de aantallen in de B- en C-fase van dit grote project. Hoewel het antwoord op vraag 3 aangeeft dat artillerie zowel nodig is voor de verdediging van het bondgenootschappelijk grondgebied als voor crisisbeheersings- en vredesoperaties, ligt de nadruk op verdediging. Vraag is of voor die taak een behoeftestelling nodig is van dezelfde omvang als die waarvan in het verleden werd uitgegaan. Ook de mislukte modificatie van de M114 roept de vraag op of op deze weg verder moet worden gegaan. Zijn de

financiële gevolgen daarvan al bekend? Welke ervaringen zijn in andere landen met de mislukte modificatie opgedaan?

De heer **Valk** (PvdA) wenste nadere (schriftelijke) informatie alvorens zich uit te spreken over de behoeftestelling. Alleen al de financiële omvang van dit project (circa 725 mln.) rechtvaardigt dat de tijd wordt genomen voor een nauwkeurige behandeling. In aanvulling op de vervanging van de verouderde M114 en de FH70, waarvoor in de Prioriteitennota 120 mln. werd uitgetrokken, is er nu ook sprake van vervanging van de M109, die op zich nog tot het jaar 2013 inzetbaar zou zijn. Deze aanschaf overstijgt derhalve de planperiode van de Prioriteitennota. Op grond van welke operationele analyse blijkt een bereik van 18 km thans onvoldoende te zijn? In de beantwoording van vragen is dit onvoldoende uitgewerkt. Ook ontbreekt een heldere financiële onderbouwing van het totaalbedrag van 725 mln. In de VS worden vuurmonden van het type M109 omgebouwd tot het type M109-A6 (Paladin). Deze hebben een bereik van meer dan 30 km. Zijn ze voorzien van bepantsering? Welke financiële consequenties zijn hieraan verbonden?

De heer **Hoekema** (D66) onderschreef onder verwijzing naar ervaringen met operaties in het voormalige Joegoslavië, de taakstelling als omschreven in de eerste zin van het antwoord op de vragen 2 en 3, maar vond toch dat op een aantal punten de eruit voortvloeiende behoeftestelling nog onvoldoende is uitgewerkt. De antwoorden op de vragen 4, 9 en 10 getuigen hiervan. Onvoldoende is aangegeven voor welke scenario's de M109 een te korte dracht heeft. Ook is niet goed uiteengezet wat de reden is van de kostenstijging van 160 mln. (Prioriteitennota) naar 725 mln. Alvorens zich nader over de behoeftestelling uit te spreken, wenste hij op dit soort vragen een duidelijk antwoord.

Het antwoord van de staatssecretaris van Defensie

De **staatssecretaris** zegde een nauwkeurige nadere schriftelijke beantwoording van vragen en opmerkingen toe. Vooruitlopend daarop gaf hij aan dat uitvoering van dit project resulteert in een daling van het totaal aantal vuurmonden van 183 naar 133. Een van de oorzaken hiervan is de mislukte modificatie van de M114. Deze vuurmond is opgeslagen en zal alleen in oorlogstijd weer in gebruik worden genomen. In plaats daarvan zijn in Duitsland vijftien gebruikte FH-70's aangeschaft. Twee parate en twee mobilisabele brigades alsmede de divisieafdeling artillerie hadden ieder 24 M109's. Daarnaast werd nog beschikt over 24 M114's. De M109 wordt vervangen. In dat kader worden vrijgekomen M109's ondergebracht in het mobilisabele bestand. In de nieuwe structuur op grond van de Prioriteitennota zijn er drie parate brigades. In plaats van 24 M109's krijgen die 20 nieuwe vuurmonden. Dit aantal wordt voldoende geacht om dezelfde vuurkracht te leveren als 24 oude M109's. De behoeftestelling is derhalve 60 nieuwe vuurmonden. Daarnaast worden 3 keer 24 vuurmonden als mobilisabele eenheid in reserve gehouden. Met de Duitse krijgsmacht, waar de M109 nog operationeel is, zijn afspraken gemaakt over het op peil houden van de geoefendheid van Nederlandse mobilisabele eenheden op dit wapen. Zo kan worden verzekerd dat degenen die tot het jaar 2013 oproepbaar zijn, afgeoeft zijn op de M109.

De Nederlandse krijgsmacht beschikt op dit moment over drie soorten wapensystemen, te weten de gemechaniseerde gepantserde vuurmond M109, de getrokken niet gepantserde vuurmond M114 en het raketstelsel MLRS. Daarnaast wordt tijdelijk beschikt over de FH-70. Hoewel uit een oogpunt van standaardisatie vervanging van alle M109's in één keer is te prefereren, is in de stukken uiteengezet waarom vooralsnog prioriteit wordt gegeven aan de wapensystemen voor de parate

eenheden. Tot 2013 worden de 72 beste M109's ondergebracht bij de mobilisabele eenheden. Op langere termijn is vervanging van ook die vuurmonden niet uitgesloten. Ervan uitgaande dat over precieze aantallen nog nader zal worden gesproken in een later stadium van het project, gaf de staatssecretaris aan dat de omvang van de behoeftestelling op zich in overeenstemming is met de taken bij de verdediging van het bondgenootschappelijk grondgebied en deelname aan crisisbeheersings- en vredesoperaties.

Ervaring tijdens oefeningen en tijdens de operaties in voormalig Joegoslavië hebben geleerd dat een langere dracht van de vuurmonden nodig is ter verhoging van de veiligheid van de eigen mensen. Toepassing van het Amerikaanse moderniseringsprogramma voor de M109 ligt niet voor de hand, omdat dit meer het karakter heeft van een noodmaatregel. De op die wijze gemoderniseerde vuurmonden zijn voorzien van bepantsering en hebben een andere loop gekregen. Hoewel hij ervan uitging dat vervanging praktisch even duur zal zijn als modernisering, zegde de staatssecretaris toe de Kamer nader te informeren over de kosten van deze modernisering.

De voorzitter van de commissie,
Korthals

De griffier van de commissie,
De Lange